

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ	Հեքիաթի տեսակների ուսուցումը խաղային տեխնոլոգիաների միջոցով
ԱՌԱՐԿԱ	Մայրենի
ՀԵՂԻՆԱԿ	Աստղիկ Ներսիսյան
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ	Լիլիթ Մալխասյան
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ	Աշտարակի Ն. Սիսակյանի անվան թիվ 5 ավագ դպրոց

ԱՇՏԱՐԱԿ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	3
Թեմայի արդիականությունը	4
Հեքիաթի ուսուցման նպատակներն ու խնդիրները	5
Հեքիաթների հետ աշխատելու մեթոդները	6
Գլուխ 1. Հեքիաթի դերը երեխայի կյանքում	9
Գլուխ 2. Հեքիաթի դերը կրտսեր դպրոցականի ուսուցման գործընթացում	11
Գլուխ 3. Հեքիաթի դերը կրտսեր դպրոցականի դաստիարակության գործընթացում	13
Եզրակացություն	16
Օգտագործված գրականություն	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Վաղ տարիքից երեխաներին պետք է սերմանեն իրենց հողի ու ժողովրդի հանդեպ սերը,

դարերի ընթացքում կուտակված բարի իմաստությունը, հարուստ և կենսունակ մշակույթը՝

բանահյուսություն, արվեստ:

Մարդը՝ սկզբում փոքր, հետո՝ մեծ, միայն այն ժամանակ է ամուր կանգնում իր ուրքերի վրա, երբ զգում և հասկանում է իր հայրենիքի հողը, նրա ավանդույթներն ու պատմությունը: Եվ այս ամենը զգալու և հասկանալու համար պետք է սկսել վաղ մանկությունից՝ հեքիաթի հետ ծանոթանալու միջոցով: Երևի մեծամասնության համար հեքիաթի հետ ծանոթությունը սկսվում է վաղ մանկությունից, երբ նրանք դեռ չգիտեն ինչպես խոսել, այլ միայն փնթփնթալ: Տատիկներն ու մայրիկները նրանց համար կարդում են մանկական բանաստեղծություններ, հեքիաթներ: Երեխայի առաջին ծանոթությունը տեղի է ունենում ժողովրդական հեքիաթի հետ:

Մանկության տարիներին յուրաքանչյուր երեխա ցանկանում է ընդօրինակել մեծերին, լինել ուժեղ, համարձակ, ճարպիկ և խելացի: Իսկ հեքիաթում նա կարծես գիտակցում է իր անգիտակից ցանկությունները: Հեքիաթային աշխարհում իրականանում են նրա մեծ ու փոքր երազանքները, որոնց նա կարեկցում է լսելով կամ պատմելով իր սեփական տարբերակը:

Հեքիաթը նրանց տալիս է փորձառությունների անհրաժեշտ տիրույթ, ստեղծում յուրահատուկ, անզուգական տրամադրություն, առաջացնում լավ ու լուրջ զգացումներ: Հեքիաթը օգնում է վերակենդանացնել մեր մշակույթի հոգևոր փորձը և մեր ժողովրդի ավանդույթները՝ սովորեցնում է բարություն և արդարություն: Հեքիաթները անդունդներ են՝ խորը, անծայր, անվերջ, հարուստ ու շքեղ աշխարհ: Հեքիաթը ամենաբարձր ստեղծագործությունն է, նույնիսկ հանձարները հեքիաթներ չեն կարողանում ստեղծել, բայց հեքիաթների են ձգտում,- գրել է Հ. Թումանյանը:

«Հեքիաթ», - գրել է Վ. Ա. Սուխոմլինսկին,- զարգացնում է երեխայի ներքին ուժը, որի շնորհիվ մարդը չի կարող բարիք չանել, այսինքն՝ սովորեցնում է կարեկցել:

Հեքիաթը յուրաքանչյուր երեխայի լիարժեք զարգացման ամեննամատչելի տարբերակներից մեկն է: Այդպես եղել է, կա ու կլինի: Պետք է թերագնահատել հեքիաթի դերը երեխայի կյանքում: Ճիշտ ընտրած հեքիաթը դրական ազդեցություն կթողնի երեխայի հուզականներաշխարհի վրա, կուղղի և կլավացնի նրա պահվածքը, ինչպես նաև կզարգացնի անձի և ուժերի նկատմամբ հավատը:

Հեքիաթներ ուսումնասիրել և գրել են շատերը և իրենց կարծիքն են արտահայտել: Նրանց գերել են հեքիաթների խորությունը, անծայրությունը: Աղայանը հիացմունքով նշում է. «Իմ պատկերացմամբ հեքիաթը շատ և շատ նման է մայրական կաթին. կաթը կորչում է, բայց նրա արդյունքը չի կորչում: Հեքիաթը մեր տաղանդի, մեր երևակայության կաթն է: Իմ նպատակն է հեքիաթի միջոցով հեքիաթային աշխարհ մտցնել փոքրիկին, որպեսզի նա մտնի դրական հերոսի դերի մեջ, լինի նրա պես բարի, քաջ, ազնիվ»:

ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻՎԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լինելով հայ ժողովրդական բանահյուսության ամենահին, ամենատարածված ու ամենահարուստ ժանրերից մեկը՝ հեքիաթը երբեք չի կորցնում իր արդիականությունը:

Հեքիաթն այնպիսի ժանր է, որի մասին խոսել են երեկ, խոսում են հիմա և կխոսեն վաղը: Հեքիաթին անդրադարձել են Թումանյանը, Աղայանը, Ռոդարին, Պուշկինը, Կոլլոդին, Անդերսենը, Գրիմ եղբայրները, Ուշինսկին, Սուխոմլինսկին, իսկ ժամանակակից մանկագիր Սուրեն Մուրադյանը գրում է. «Հեքիաթը մանկական իսկական կատարյալ ստեղծագործության այն պատուհանն է, որից ճառագած լույսը ջերմացնում է մանուկ ընթերցողին, ձևավորում նրա հոգին: Այդ լույսն է օգնում նրան տեսնելու, ընկալելու աշխարհի երևույթները, առարկաները, նրա առջև բացում կյանքում շիտակ ու ազնիվ քայլելու կանաչ ճանապարհ»:

Ժուկովսկին գրել է. «Երեխաներին հեքիաթներ են պետք, քանի որ իրենց լավագույն օրինակներում նրանք բարոյապես մաքուր են և չեն թողնում վատ, անբարոյական տպավորություն: Հեքիաթների շնորհիվ երեխայի մոտ ձևավորվում է կարեկցելու, համակրելու և ուրախանալու կարողություն, առանց որի մարդը մարդ չէ: Հեքիաթասցների նպատակն է «կրթել մարդկությունը երեխայի մեջ՝ ուրիշների դժբախտությունները չոգևորելու, ուրիշի ուրախությամբ ուրախանալու, ուրիշի ճակատագիրը սեփականը զգալու այս հիանալի կարողությունը»:

Ուսումնասիրության առարկայի արդիականությունը պայմանավորված է հեքիաթային վաղնջանյութերում և վիպապատմական բանահյուսության մեջ պահպանված էթնիկ ինքնության դրսևորումների նկատմամբ ոչ միայն միջազգային բանագիտություն, այլև խնդրին առնչվող տարբեր գիտակարգերի՝ ազգաբանության, մշակութաբանության, հոգեբանության, գրականագիտության ցուցաբերած շահագրգիռ հետաքրքրությամբ:

Ղ. Աղայանը իր մանկական տարիքում լսած հեքիաթների տպավորությունների տակ, հանձինս հեքիաթասաց Գյուլնազ տատի և նրան ունկնդրող երեխաների ակտիվ կապի, ստեղծել է հեքիաթ պատմելու և լսելու միջավայրի կենդանի պատկերներ, որոնց շնորհիվ էլ այսօրվա ընթերցողը պատկերացում է կազմում անցյալում հեքիաթների կենցաղավարման և ունկնդիր մանուկների հոգեբանական հետաքրքրությունների մասին:

Այստեղ հարկ են համարում նշել, որ և՛ ես, և՛ երեխաները շատ ոգևորված էինք Գյուլնազ տատի կերպարով: Ու քանի որ ես էլ դերասանական լավ ջիղ ունեմ (իմ աշակերտներն էլ ինձ են նմանօրինակում), որոշեցինք ներկայացնել Հ. Թումանյանի «Անբան Հուռին», «Պոչատ աղվեսը» հեքիաթները: Ես հանդես եկա հեքիաթասաց Գյուլնազ տատի կերպարով, աշակերտներն էլ համապատասխան դերերով: Փոքրիկ դերասանները մեծ ոգևորությամբ կատարեցին իրենց վստահված դերերը (երկու անգամ նեկայացրեցինք մեր դպրոցի կրտսեր օղակի համար, երկու անգամ էլ մեզ հյուրընկալված մանկապարտեզի սաների համար): Ներկայացումը ստացվել էր, արժանացանք ծափողջույնների:

Ե՛վ Աղայանը, և՛ Թումանյանը կարողացել են կերտել մանկական վառ երևակայությանը հուզող այնպիսի ստեղծագործություններ, որոնք այժմ էլ արդիական են:

Հեքիաթի ուսուցման նպատակներն ու խնդիրները տարրական դասարաններում

- Պարզաբանել ու ներկայացնել հեքիաթի դերը կրտսեր դպրոցականների անձի ձևավորման ու զարգացման վրա:

- Բացահայտել հեքիաթի դերը երեխայի կյանքում:

- Ներկայացնել հեքիաթի դերը կրտսեր դպրոցականների ուսուցման գործընթացում:

Հեքիաթն այնպիսի իրական հայելի է, որի մեջ ամեն մեկն իր պատկերն է տեսնում:

Մանկությունը մարդկային կյանքի արշալույսն է՝ միշտ գեղեցիկ, անբիծ, հաշտ ու խաղաղ: Եվ ամբողջ կյանքում մանկության հուշերը մեր ականջին շնչալու են անմոռանալի օրերի լուսե հեքիաթը:

Մանկական գրականությունը (հատկապես հեքիաթը) մանկավարժի դաշնակիցն է, փոքրիկի դաստիարակն ու խորհրդատուն:

Իմ նպատակն է ձևավորել երեխայի աշխարհայացքը, նպաստել բնավորության կազմավորմանը, հարստացնել նրա նախնական գիտելիքները, բառապաշարը, կենսափորձը, հղկել գեղագիտական ճաշակն ու կոփել կամքը:

Հեքիաթը ժողովրդական բանահյուսության հնագույն ժանրերից է և գալիս է դարերի խորքից: Այն, ինչպես և բանահյուսության այլ ստեղծագործություններ, սկզբնավորել է ժողովրդական զանգվածների մեջ, մշակվել, լրացվել, փոփոխվել, փոխանցվել սերնդից սերունդ և պահպանել պատմական տարբեր ժամանակահատվածների աշխարհըմբռման ու կենսահայեցողության հետքերը: Հեքիաթներում ժողովուրդն անփոփել է իր երազանքները, ձգտումները և իմաստությունը:

Հեքիաթն ընդգրկում է հնագույն աստիճանակարգության բոլոր սանդղակները. վերևում աստվածներն են, հետո՝ թագավորները, սպարապետները, ձկնորսները, իսկ ներքևում՝ հասարակ ժողովուրդը: Հեքիաթի ուսուցման նպատակն այն է, որ երեխան պատկերացնի այս աստիճանակարգությունը, ընդհանուր տեղեկություններ ձեռք բերի հեքիաթային աշխարհի համապատկերի մասին:

Երեխայի հետ խոսելով տվյալ ժանրի կառուցվածքի մասին՝ պետք է նրանց բացատրել այն հանգամանքը, որ հեքիաթում մի խումբ կերպարներ գործում են ինչ-որ արարքներ՝ իրենց նպատակներն իրականացնելու մղումով: Այդ կերպարներն իրար օգնում են կամ խանգարում:

Իրար դեմ կանգնած են բարի և չար ուժեր: Հեքիաթը պետք է անպայման ավարտվի բարի ուժերի հաղթանակով: Իսկ բարու հաղթանակը հեշտությամբ չի տրվում: Ընտրյալ հերոսներն անցնում են բազում դժվարին փորձությունների միջով, բավարարում են իրենց առջև տրված անհրականաձևի պայմաններ, հաղթահարում անհաղթահարելի արգելքներ և ամենակրկորը, բարին մենակ չի գործում: Նրանց օգնում են հրաշագործ ուժերը:

Այսպիսով՝ երեխան ըմբռնում է բարու և չարի գործոնը ոչ միայն հեքիաթում, այլև կյանքում, առօրյայում: Հեքիաթի վերջում բարու հաղթանակը կոզևորի նրան՝ կատարելու բարի գործեր և հասկանալու, որ հաղթանակի բերկրանքը հեշտ չի տրվում: Այսինքն՝ հեքիաթը պետք է մեկնաբանվի և իմաստավորվի իրենց իսկ կյանքի օրինակով:

Հեքիաթների հետ աշխատելու մեթոդները

Արդի մանկավարժության գերխնդիրներից է ուսուցման ակտիվացման և արդյունավետության բարձրացման նոր եղանակների որոնումը: Իսկ դրանց կիրառումը հարկավոր է սկսել վաղ տարիքից: Այս խնդրի լուծման երկարատև գործընթացին ձեռնամուխ է եղել համաշխարհային մանկավարժությունը:

Ռեջիո Էմիլիայի (Իտալիա) մանկական նախադպրոցական հիմնարկներում է ծնունդ առել Պատմելու խաղը:

Երեխաները հերթով կանգնում են մի բարձրության վրա և հատակին նստած ընկերներին պատմում իրենց հորինած պատմությունները:

Ուսուցիչը գրի է առնում դրանք, իսկ երեխան հետևում է, որ նա ոչինչ բաց չթողնի և չփոխի: Հետո երեխան իր պատմածը պատկերում է մեծ նկարով:

Հետաքրքիր մեթոդ է նաև հեքիաթների <<աղավաղումը>>:

- Լինում է չի լինում մի աղջիկ: Նրա անունը Դեղին Գլխարկ է:

- Ո՛չ թե Դեղին, այլ Կարմիր:

- Այո՛, այո՛, Կարմիր, նրան հայրիկը կանչեց ու...

- Դե չէ, հայրիկը չէ, մայրիկը...

Եվ այսպես շարունակ:

Երեխան սխալները ճշտելով սովորում է հեքիաթը պատմել:

Շուռ տված հեքիաթներ

Հեքիաթների «աղավաղման» մի տարբերակ էլ հեքիաթի թեման «շուռ տալն է»:

Օրինակ, Կարմիր Գլխարկը չար է, իսկ գայլը՝ բարի...

Մոխրոտիկը՝ անպետք աղջիկը, մեղմ ու բարի խորթ մորը կատաղեցնում է, հեզ ու հլու խորթ քույրերի փեսացուին խլում...:

«Հեքիաթը շուռ տալու» մեթոդը նոր մտահաղացումների է հանգեցնում: Այն հարմար է տվյալ նյութը ծաղրապատճենելու և ունկնդրին զվարճություն պատճառելու իմաստով:

Միևնույն ժամանակ թեման ցանկացած ուղղությամբ ինքնուրույնաբար զարգացնելու և ստեղծագործելու հնարավորություն է ընձեռնում:

Ցանկացած հեքիաթում գլխավորը կարող են ըմբռնել կրտսեր աշակերտները, եթե ուսուցիչը, հեքիաթների ընթերցումն ուղղորդելիս, ապավինի նրանց գրական առանձնահատկություններին և հետևողականորեն ձևավորի անհրաժեշտ հմտություններ, որոնք կարևոր են աշակերտների գրական զարգացման տեսանկյունից:

Հեքիաթները պահպանում են իրենց ազգային ինքնությունը, և յուրաքանչյուր ժողովրդական հեքիաթ յուրովի է և յուրօրինակ: Հեքիաթի հետ աշխատելիս (երեխաների հետ կարդալը, ուսուցչի կողմից բարձրաձայն կարդալը, հեքիաթները վերապատմելու և այլ տեսակների թարգմանելու տարբեր ձևեր) անհրաժեշտ է նշել դրա առանձնահատկությունները, երեխաների հետ միասին հասնել դրա իմաստին, լայնորեն օգտագործել հեքիաթը: Հեքիաթը որպես երեխաների գեղագիտական դաստիարակության աղբյուր և նրանց արվեստը վայելելը:

- Եթե երեխաների մոտ կարդում են բնության մասին հեքիաթ, ապա օգտագործվում է էքսկուրսիայի նյութը, բնության օրացույցների գրառումները, այսինքն՝ դիտարկումներն ու փորձը:
- Սովորաբար կենդանիների մասին հեքիաթ կարդալը նախապատրաստություն է պահանջում, սակայն երբեմն պետք է գրույցի ընթացքում հիշեցնել կենդանիների սովորույթների ու սովորությունների մասին:
- Ուսուցիչը կարդում է պատմությունը, բայց ցանկալի է պատմել:
- Հեքիաթի վրա աշխատանքը պետք է կատարվի այնպես, ասես դա ռեալիստական պատմություն է, առանց բացատրելու, որ «այդպես է լինում կյանքում», որ դա գեղարվեստական է:
- Հեքիաթը կարող է օգտագործվել բնութագրեր և գնահատականներ կազմելու համար, քանի որ հեքիաթի հերոսները սովորաբար հանդիսանում են մեկ կամ երկու բնորոշ հատկանիշների խոսնակներ, որոնք հստակորեն բացահայտվում են նրանց գործողություններում:
- Հեքիաթի բարոյականությունը մի վերածեք մարդկային կերպարների և հարաբերությունների տիրույթ: Հեքիաթի դիդակտիզմն այնքան ուժեղ է և պայծառ, որ երեխաներն իրենք են եզրակացություններ անում. Եթե երեխաները նման եզրակացությունների գան, ապա կարելի է ենթադրել, որ հեքիաթը կարդալը հասել է իր նպատակին:
- Ժողովրդական հեքիաթի առանձնահատկությունն այն է, որ այն ստեղծվել է պատմելու համար: Ուստի արձակ հեքիաթները վերապատմվում են հնարավորինս մոտ տեքստին: Պատմությունը պետք է արտահայտիչ լինի. Ղրան պատրաստվելու լավ միջոցը դերերով հեքիաթ կարդալն է: Հեքիաթների բեմադրությունը դասից դուրս օգնում է արտահայտել հեքիաթային կերպարը, զարգացնում է երեխաների խոսքն ու ստեղծագործական կարողությունը:
- Հեքիաթը նաև օգտագործվում է պլաններ կազմելու վերաբերյալ ուսումնական աշխատանքի համար, քանի որ այն հստակորեն բաժանված է տեսարանների, հատակագծի մասերը, վերնագրերը հեշտությամբ կարելի է գտնել հեքիաթի տեքստում:
- Հեքիաթը վերլուծելիս պետք է կենտրոնանալ այն բանի վրա, որ դրա մեջ ինչ-որ բան հորինված է, այլապես վերանում է հեքիաթի հմայքը:
- Հեքիաթի բովանդակությունը մշակելուց, դրա ամբողջական վերլուծությունից հետո հեքիաթը պետք է կարդալ ըստ դերերի: Արտահայտիչ ընթերցանությունը, դերերով կարդալը միշտ հաճույք է պատճառում երեխաներին, հեշտացնում է հեքիաթի բնորոշ հատկանիշների յուրացումը՝ խոսակցական լեզուն, կրկնությունները, հատուկ ռիթմերը:
- Հեքիաթ կարդալու հետ կապված կարելի է պատրաստել տիկնիկներ, դեկորացիաներ տիկնիկային թատրոնի համար, կենդանիների արձանիկներ և մարդկանց՝ սովերների թատրոնի համար:
- Տարրական դիտարկումները պետք է կատարվեն հեքիաթի բաղադրության առանձնահատկությունների վերաբերյալ, քանի որ այդ դիտարկումները մեծացնում են հեքիաթի մասին երեխաների ընկալման գիտակցությունը:
- Արդեն I - II դասարաններում երեխաները հանդիպում են եռակի կրկնության հեքիաթային հնարքներով և նկատում, որ դա օգնում է հիշել հեքիաթը:
- Հեքիաթի հետ աշխատելիս (երեխաների համար կարդալը, մեծահասակների կողմից բարձրաձայն կարդալը, հեքիաթները վերապատմելու և այլ տեսակների թարգմանելու տարբեր ձևեր) անհրաժեշտ է նշել դրա առանձնահատկությունները, երեխաների հետ միասին հասնել դրա իմաստին, լայնորեն օգտագործել

հեքիաթը, հեքիաթը որպես երեխաների գեղագիտական դաստիարակության աղբյուր և նրանց արվեստը վայելելը:

- Հեքիաթների տարբերակների, տարբեր ժողովուրդների մոտ նույն սյուժեի զանազան «հրատարակությունների» համեմատություն, հեքիաթի խորը ընկալման համար խաղալիքների գրավում, ժողովրդական հեքիաթի և գրականության միջև կապի հաստատում:
- Հեքիաթն ուսումնասիրելու ամենաապահով միջոցը այն բեմադրելն է: Դրան նպաստում է երկխոսություններով հեքիաթի հագեցվածությունը:
- Մեծահասակների ղեկավարությամբ երեխաների կողմից հեքիաթի սյուժեի հիման վրա սցենարների պատրաստում. Այս աշխատանքը հեքիաթը ընկալելու հուսալի միջոց է:
- Հեքիաթի խոսքը պարզ է, վերապատմունը պետք է մոտ լինի տեքստին (ծիծաղով, խաղով կամ տխրությամբ):

Վերապատմում ըստ նկարագրողունների, ըստ նկարի պլանի, ըստ բանավոր պլանի, բայց օգտագործելով հեքիաթի խոսքի առանձնահատկությունները (սկիզբ, կրկնություններ, ավարտ):

- Գրատախտակին դուրս գրեք վառ սահմանումներ, վերապատմելու համար անհրաժեշտ բնորոշ արտահայտություններ:
- Կարևոր են դեմքերով կարդալը, սովարաթղթե տիկնիկների ցուցադրումը, տիկնիկային ներկայացումը, սովերների թատրոնը, աուդիո ձայնագրությունները: Մանկավարժի առաքելությունն է՝ հասնել այն բանին, որ երեխան կարողանա հասկանալ և գնահատել հեքիաթի էությունը, փորձի տեսնել իրական կյանքում հեքիաթների հերոսներին, տարբերել բարին ու չարը, դառնալ բարու կրողը և միշտ հավատալ նրա հաղթանակին:
«Ոչ թե խրատել, ոչ թե սովորեցնել, այլ խաղալ ու ստեղծագործաբար աշխատել, երևակայել, հորինել հեքիաթներ, պատմություններ...»

Ստեղծագործության հետ շփումը երեխային արդարև, կարևոր, մարդուն անհրաժեշտ շատ ու շատ բան է տալիս, անգամ, եթե նա չի պատրաստվում ապագայում գրող, երգահան կամ նկարիչ դառնալ», (Անատոլի Ալեքսին)

ԳԼՈՒԽ 1

ՀԵՔԻԱԹԻ ԴԵՐՈՇ ԵՐԵՆԱՅԻ ԿՅԱՆՔՈՒՄ

Հեքիաթը հայ ժողովրդական բանահյուսության ամենահին ամենատարածված և ամենահարուստ ժանրերից մեկն է: Նրա ստեղծողն ու պահպանողը միայն ժողովուրդն է: Այն բանավոր, արձակ պատմվող հրաշապատում ստեղծագործություն է հիմնված երևակայական հնարանքի վրա, հնարանք, որի բազմապիսի և ավանդական ձևերը չեն կրկնվում բանահյուսության որևէ այլ ժանրում:

Հեքիաթը սկզբնապես սերտորեն կապվել է առասպելաբանության, դիցաբանության հետ: Նրանում պատկերված անիրական, անբնական աշխարհին հավատում են թե՛ «ասացողները», թե՛ լսողները: Նրանց հրապուրում են ոչ միայն բացառիկ դրություններն ու անակնկալները, այլև երևակայական կեղևով պատած ժողովրդական այն իդեալներն ու գաղափարները, այն լավագույնն ու բաղձալին, այն հարուստ կենսափիլիսոփայությունը, որոնցով ողողված են հեքիաթները:

Հեքիաթներում արտացոլված են ժողովրդի աշխարհագրագման ու աշխարհայացքի բովանդակությունն ու բնույթը, դարավոր պայքարը կեղեքիչների դեմ, նրա ազատատենչ և ըմբոստ ոգին, խաղաղ ստեղծագործ աշխատանքի անկոտրում ձգտումը, ժողովուրդների բարեկամությունը, նրա վառ հայրենասիրությունը, լավատեսությունը և բոլոր այն լավագույնը, ինչ ձեռք է բերել նա իր պատմական զարգացման ճանապարհին:

Հեքիաթների մեջ տեսնելով ժողովրդի հանձարի ուժը, նրա հզոր երևակայությունը Ուշինսկին դրանք անվանում է «ժողովրդական մանկավարժության փայլուն փորձեր, որի հետաքրքրական սյուժեն համակում է երեխայի էությունը, իսկ հաճախ կրկնվող բառերն ու դարձվածքները երեխային ոչ միայն լեզու են սովորեցնում, այլև նկարագրվող դեպքերն ու հերոսները չափազանց արագ կերպով տպավորվում են նրա հիշողության մեջ իրենց բոլոր գեղեցիկ հատկություններով»:

Հեքիաթները սովորաբար բաժանվում են երեք խմբի, որոնցից առաջինը կենդանական, երկրորդը հրաշապատում կամ կախարդական, իսկ երրորդը իրապատում կամ կենցաղային, երգիծական հեքիաթները:

Կենդանական հեքիաթները գալիս են վաղնջական ժամանակներից և կապված են նրանց ընտելացման առաջին փորձերի հետ: Ապրելով բնության ծոցում մարդը շատ հաճախ շփվում էր նաև վայրի կենդանիների հետ և ձգտում հասկանալ նրանց «լեզուն», նրանց «վարքն ու բարքը», նրանց «բնավորությունը»: Կենդանական հեքիաթները ժողովրդի մանկության շրջանի ստեղծագործություններ են, որոնց համար բնորոշը ողջ առարկայականի և հատկապես բնության երևույթների և կենդանիների անձնավորումն է, մարդկայնացումը: Երեխաների համար միշտ էլ տարօրինակ է եղել այն հանգամանքը, թե ինչու իրենք խոսում են, իսկ կենդանիներն ու բույսերը չեն խոսում և միանգամայն հավանական են համարում նրանց խոսելու կարողությունը:

Այդ առիթով ասվել է. «Եթե դուք երեխաներին հրամցնեք մի այնպիսի հեքիաթ, որտեղ աքաղաղն ու կատուն չխոսեն մարդկային լեզվով, երեխաները չեն հետաքրքրվի դրանով»:

Այդ կարգի հեքիաթների մեջ կենդանիներն ու գազանները մարդու բարեկամներն են, նրա հավատարիմ օգնականները: Նրանց գազանային գիշատիչ հատկանիշները ետ են մղված, առավել ցայտուն է արտահայտված մարդկայինը, քան կենդանականը: Հանգամանքների բերումով նրանք մերթ զայրանում են, մերթ

հանդարտվում, մերթ ատում են, մերթ սիրում, մերթ տխրում են, մերթ ուրախանում, և այդ նույն զգացողությունները փոխանցվում են փոքրիկներին:

Ծագումով և կազմավորմամբ համեմատաբար հին են նաև հրաշապատում կամ կախարդական հեքիաթները: Դրանք սովորաբար սկսվում են «Ժուկով ժամանակով», «Ժամանակով կար չկար» արտահայտություններով: Այս հեքիաթներում ամեն ինչը հորինված է, տեղը, ժամանակը անորոշ: Այս հեքիաթներում մեծ տեղ է տրվում սյուժեի զարգացմանն օգնող արտաքին ուժերին՝ հրաշք թռչուններին, իմաստունին, թռչող ու խոսող ձիերին, շանը, կատվին, ոզիններին, ծեր կանանց, վիուկներին, անշունչ առարկաներին (սփռոց, թաշկինակ, մատանի, թռչող գորգ, կախարդական փայտիկ) և այլն:

Իրապատում կամ կենցաղային հեքիաթներում իսպառ բացակայում են երևակայական հնարքները: Այստեղ նկարագրվում են հասարակական կյանքը, մարդկային, դասային ու դասակարգային փոխհարաբերությունները իրական գույներով: Նրանց մեջ մեծ տեղ է գրավում սատիրան, որը խորապես սոցիալական է ու սպանիչ: Ծաղրվում է հիմարությունը, ագահությունը, ծուլությունը, երկչոտությունը և այլն: Իրապատում հեքիաթների դրական հերոսներն են գյուղացին, աշխատավորը, ծառան և այլք, բացասականը տերը, դատավորը, քահանան: Հեքիաթի հիմքում ընկած է շահագործողի և շահագործվողի միջև ընկած պայքարը, որն ավարտվում է շահագործվողի հաղթանակով:

Ուսումնասիրելով հեքիաթների տարատեսակները և առանձնացնելով յուրաքանչյուրի առանձնահատուկ գծերը դժվար չէ նկատել, թե ինչ կարևոր նշանակություն ունեն դրանք երեխաների մարդասիրական, բարոյական, գեղագիտական արժեքների ձևավորման, նրանց ընդունակությունների բացահայտման, մտածողության և ստեղծագործական երևակայության զարգացման գործընթացում: Ըստ այդմ կարելի է ասել, որ հեքիաթները դարեր շարունակ կրթել և դաստիարակել են մանուկներին, առաջացրել սեր աշխատավոր ժողովրդի նկատմամբ և ատելություն տիրողների ու բռնակալների հանդեպ:

ԳԼՈՒԽ 2 ՀԵՔԻԱԹԻ ԴԵՐԸ ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Հեքիաթն ունի հսկայական նշանակություն կրտսեր դպրոցականների ուսուցման գործընթացում: Այն համարվում է նրանց տրամաբանական, ճանաչողական, խոսքային ընդունակությունների բացահայտման ու զարգացման միջոց: Այդ տարիքում երեխային անհրաժեշտ է (արտաքին միջավայրի հետ շփվելու և հաղորդակցվելու համար) ձևավորել խոսք «Լեզվի բոլոր հնարավորություններին ազատ տիրապետելը միայն մեկն է այն ուղղություններից, որոնցով դա կարող է զարգանալ»: Այսինքն լեզվի միջոցով երեխան զարգանում է: «Ուսուցիչներին միշտ անհանգստացնում է այն փաստը, թե ինչպես անել, որ երեխաները խորապես իմանան մայրենի լեզուն, որ մայրենի բառը մտնի նրանց հոգեկան կյանքի մեջ, դառնա և սուր, դիպուկ, և գունեղ ներկայանալ, և իրականությունը ճանաչելու նուրբ միջոց»: Լեզուն մտքի նյութական արտահայտությունն է, և երեխան դա կիմանա միայն այն ժամանակ, երբ իմաստի հետ միասին ընկալի վառ հուզական երանգավորումը, մայրենի բառի երաժշտության կենդանի թրթիռը:

«Առանց բառի գեղեցկությունն զգալու երեխայի համար անհասկանալի են նրա իմաստի նվիրական սահմանագծերը: Իսկ գեղեցկության զգացումն անիմաստ է առանց երևակայության, առանց երեխաների անձնական մասնակցության ստեղծագործության մեջ, որի անունն է հեքիաթ: Այդ ստեղծագործությունը սկսվում է հենց պատմելու ընթացքում»: Եթե երեխայի համար հեքիաթ ենք ընթերցում կամ պատմում, ապա անպայման պետք է թույլ տանք, որ երեխան այդ նույն հեքիաթը պատմի, որի հետևանքով էլ կզարգանա նրա խոսքը: «Հեքիաթը բանավոր կապակցված խոսքի զարգացման արդյունավետ միջոցներից է»: Իսկ երեխաների մոտ կապակցված խոսք կառուցելու կարողությունը ոչ միայն անհրաժեշտ է մայրենիի դասերին, այլև ցանկացած այլ առարկայի ուսումնասիրման համար: Հեքիաթները մաթեմատիկային նույնքան հարկավոր են, որքան մաթեմատիկան հեքիաթին: Դրանք անհրաժեշտ են պոեզիային, երաժշտությանը, երազանքին, քաղաքական պայքարին, կարճ ոչ միայն անրջողին, այլև յուրաքանչյուր լիարժեք մարդու»: Փաստորեն հեքիաթը համարվում է այն սկզբանականը, այն առաջնայինը, որի միջոցով ինքնաբերաբար բացահայտվում են երեխաների ընդունակությունները ու կարծես «ջրի երես» են դուրս գալիս երեխայի այն դրական կողմերը, որի վրա հենվելով կարելի է «երեխայի ձեռքից բռնած» նրան ուղեկցել դեպի կյանք, որպեսզի նա կարողանա «քայլել նույնիսկ երկրային կյանքի նեղ արահետներով» հուսալով, որ միշտ բարին հաղթելու է չարին: Երբ երեխան արդեն կարողանում է պատմել հեքիաթը, կարելի է նաև այն բեմականացնել, որի ժամանակ կրտսեր դպրոցականը ամբողջությամբ մտնում է հեքիաթի հերոսների դերի մեջ, ավելի պատկերավոր ու գունեղ է դառնում նրա համար հեքիաթը: «Դա մի ամբողջ աշխարհ է, ուր երեխան ապրում է, պայքարում, չարին հակադրում իր բարի կամքը»: «Եթե ցանկանում ենք երեխային մտածել սովորեցնել, ապա նախ և առաջ պետք է հորինել սովորեցնենք»: Իսկ որպեսզի երեխան կարողանա հորինել, անհրաժեշտ է զարգացնել նրա ստեղծագործական երևակայությունը, որին օգնում է հեքիաթներ ընթերցելը, ապա պատմելը, որոնք հզոր միջոց են բանականության և բարի, մարդկային զգացմունքներ դաստիարակելու համար: «Ստեղծագործական երևակայության երկանդամությունն» անշուշտ այն հիանալի միջոցներից մեկն է, որի միջոցով կարող ենք հնարավորություն տալ, որ երեխան առանց դժվարության հորինի

զարմանահրաշ պատմություններ: Երեխայի պատմություն հորինելը ստեղծագործական գործողություն է, որը տվյալ դեպքում հետաքրքրում է

ստեղծագործական կայծի բացահայտման տեսանկյունից: Այս մեթոդով թե՛ մեկ աշակերտը, թե՛ ամբողջ դասարանը կարող են պատմություն հորինել: Դա կատարվում է հետևյալ կերպ, երկու տարբեր երեխաներ թելադրում են երկու բառ չինանալով, թե ինչ է ասել մյուսը: Ջանի Ռոդարին իր «Ստեղծագործական երևակայության քերականություն» աշխատությունում ներկայացրել է «լույս» և «կոշիկներ» բառերով ստեղծված մի պատմություն, որը հորինել է հինգուկես տարեկան մի տղա իր երեք ընկերների հետ: Այնտեղ պատմվում են, թե ինչպես է մի երեխա անընդհատ հագնում հոր կոշիկները: Հայրը զայրանում է, բայց տղան շարունակում է հագնել: Մի անգամ էլ հայրը տղային «կախ է տալիս» ջահից, իսկ ինքը քնում: Կեսգիշերին արթնանում է և տեսնում, որ տղան հատակին ընկած վառվում է: Հայրը ինչ անում է տղան չի հանգում: Այդ ժամ նա պտտում է տղայի գլուխը, ականջներից է քաշում, քթի ծայրն է սեղմում, թշերից է քաշում, և տղան «հանգչում է»: Փորձենք վերլուծել և պարզել, թե ինչպես է առկայծել երեխայի միտքը, և ինչպես է նա երևակայական թռիչք ապրել: «Հոր կոշիկները հագնելը» նշանակում է մոր կողքին նրա տեղը զբաղեցնելը: Այդ պայքարն անհավասար է, այստեղից էլ մահվան ամեն կարգի ուրվականների անխուսափելիությունը: «Կախ տալն» իմաստով «կախելուն» մոտ է: Իսկ տղան ի վերջո որտե՞ղ հայտնվեց, հատակի՞ն, թե՞ հողում: Բոլոր կասկածները կփարատվեն, եթե ճշտորեն ըմբռնենք ողբերգական լուծում նշող «նա հանգչում է» բառերի իմաստը: «Հանգչելն» ու «մեռնելը» տվյալ դեպքում հոմանիշ են: Մահախոսականներում գրում են «Ծաղիկ հասակում հանգավ»: Առավել ուժեղը, առավել հասունն է հաղթում: Դրան վերջին տանջանքներն էլ են նախորդում («պտտել, քաշել, սեղմել»): Այստեղ ենթագիտակցականն իրոք ողբերգությունների բեմահարթակ է դարձրել ստեղծագործական երևակայության երկանդամությանը: Սակայն ինչի մեջ է այն դրսևորվում, երեխայի գիտացության մեջ «կոշիկներ» բառի առաջացրած արծազանքի մեջ: Բոլոր երեխաներն էլ սիրում են հայրիկի ու մայրիկի կոշիկները հագնել, որ «նրանց պես» լինեն, որ ավելի բարձրահասակ լինեն և որ պարզապես «ուրիշ» լինեն: Ինչու է տղան «վառվում» : Առավել ակնհայտ պատճառը նմանողության մեջ է . եթե տղային էլեկտրական լամպի պես կախել են ջահից, նա իրեն լամպի պես էլ պահում է: Սակայն այստեղ նա վառվում է միայն գետնին ընկնելուց հետո: Նմանողությունը նկատելու համար երեխայի երևակայությունը որոշ ժամանակ (մի քանի վայրկյան) է պետք եղել այն պատճառով, որ նմանողությունն անմիջապես «տեսնելով» չի բացահայտվել, այլ նախ գնացել է «բառերի ընտրության» առանցքով: Պատմությունը շարունակելիս երեխայի գլխում «կախված» բառի շուրջ է ինքնուրույն աշխատանք տարվել: Ահա այդ շղթան «կախված է» - «միացված է» «վառված է»: Այստեղ, ըստ Ֆրոյդի «Քնի ստեղծագործական գործընթացներ» աշխատության, «կերպարների կուտակման» նույն աշխատանքն է տեղի ունեցել: Այս տեսանկյունից պատմությունն իրոք «բաց աչքերով երագ» է: Ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել, որ այս պատմությունն ստեղծելու համար երեխայի մեջ մասնակցել են ենթագիտակցությունն իր հասկացություններով, փորձը, հիշողությունը, գաղափարախոսությունը և վերջապես բառն իր բոլոր գործառույթներով: Այս առումով Ջանի Ռոդարին նշում է, որ «պատահաբար մարդու գլուխը մտած բառը լայնությամբ ու խորությամբ ալիքներ է տարածում, հակազդեցությունների անվերջ շղթա արթնացնում հնչյուններ և կերպարներ, զուգորդություններ և հիշողություններ, պատկերացումներ և երազանքներ մեջտեղ բերելով: Այս գործընթացը փորձի և հիշողության, երևակայության և ենթագիտակցության հետ սերտորեն կապված է ու նրանով է բարդանում, որ ուղեղը կրավորական (պասիվ) չի մնում, անընդհատ միջամտում է, հսկում, մերժում կամ ընդունում, ստեղծում կամ քանդում»:

ԳԼՈՒԽ 3

ՀԵՔԻԱԹԻ ԴԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Խոսել երեխայի կյանքում հեքիաթի հսկայական նշանակության մասին և չանդրադառնալ դաստիարակչական կողմին նշանակում է պարզապես աչքաթող անել հեքիաթի հիմնական առաքելությանը, քանզի, հեքիաթ ասելով, մենք հասկանում ենք դաստիարակություն, իսկ, դաստիարակություն ասելով, անմիջապես հիշում ենք հեքիաթի դրական հերոսին, որի միջոցով էլ դաստիարակում ենք երեխային նրա մեջ սերմանելով բարեկամության, ընկերության, սիրո մաքրության և ազնվության զգացմունքներ, որոնք մեկ բառով կոչվում են մարդասիրական արժեքներ:

Ժողովրդի պատկերացումով մարդիկ բոլորն էլ բնականից հավասար իրավունքների տեր են, «բոլորի արյունն էլ կարմիր է», բոլորի արյունն էլ միևնույն արժեքն ունի: Հեքիաթներում դաստապարտվում են այն մարդիկ, որոնք անհոգի վերաբերմունք են ցուցաբերում դեպի մարդը, ոտնատակ են անում ուրիշների մարդկային արժանապատվությունը: Այս տիպի ստեղծագործություններում կենտրոնական կերպարներից մեկը խորթ մոր կերպարն է, որտեղ ժողովուրդը դաստապարտում է խորթ մոր վերաբերմունքը անմայր երեխաների նկատմամբ: Բոլոր հեքիաթներում էլ խորթ մայրը պատժվում է իր անմարդկային վերաբերմունքի համար: Ժողովուրդն այստեղ ներել չգիտի, նա ֆիզիկական ոչնչացման է ենթարկում այդ անբարոյական հատկանիշներ կրողներին:

Հեքիաթը նախապատրաստում է երեխային մաքուր, գեղեցիկ սիրուն, որն սկսվում է երեխայի հոգում իր համար օտար մարդու նկատմամբ բարի զգացումների սրտացավության, կարեկցության, նրբազգացության ամրապնդումից:

Հեքիաթի միջոցով երեխաների հոգում անկեղծ զգացումը դառնում է այն հեքիաթային կենարար ջուրը, որը ցրում է թախիծը, թեթևացնում վիշտը, վերադարձնում ուրախությունը: «Մարդուն տալ իր զգացմունքի ջերմությունը, համակվել նրա տազնապներով, իր սրտին մոտ ընդունել նրա հոգսերը: Հենց դա էլ առաջին աղբյուրն է սիրո այն ազնիվ զգացման, որը պատանուն դարձնում է տղամարդ և հավատարիմ ամուսին, իսկ աղջկան փառաքուշ, նվիրված և միաժամանակ կայուն, խիստ, անմատչելի»:

Այս ամենից ելնելով երեխան հասկանում է, որ մարդը պետք է մարդուն լինի ընկեր, բարեկամ, եղբայր, մարդը պարզապես պետք է սիրի մարդուն, քանի որ «սերը, պատկերավոր ասած, ծաղիկ է, որը պսակազարդում է ամբողջ մարդկայինը, ազնվացնում հոգու բոլոր զգացումները»:

Այսպիսով, հեքիաթը ողողված է մարդասիրական վեհ գաղափարներով, այն իր մեջ ընդգրկում է այն լավագույնը, որը ձեռք է բերել մարդկությունը, և այդ ամենը համակում է երեխաների սրտերը, քանի որ «որքան փոքր է երեխան, այնքան ավելի հեշտ է նրա մեջ արթնացնել բարի զգացումներ և ոգեշնչել բարի գործերի: Փոքր երեխաները ձգտում են բարություն անել իրենց արարքներով, նրանց զգացմունքներն ապրում են այն արարքներում, որոնք արտահայտում են նրանց վերաբերմունքը ուրիշ մարդկանց նկատմամբ»:

Կարդալով հայկական ժողովրդական հեքիաթները երեխաներն ըմբռնում են բարու և չարի, ազնվության և անազնվության, արդարացիության և անարդարացիության էությունը: Լավատեսությունը ժողովրդական հեքիաթի կարևոր հատկանիշներից մեկն է. ժողովրդին խորթ են հռետեսությունն ու միստիցիզմը, ամենածանր պայմաններում էլ նա հավատով է լցված դեպի ապագան և պայքարում է նրա համար: Հեքիաթի դրական հերոսը գրեթե միշտ ծանր պայմանների մեջ է լինում, բայց երբեք չի հուսալքվում, զգում է իր գործի ճշմարտացիությունը և ձգտում

դեպի անմահության դափնին: Հեքիաթներում ժողովուրդը միշտ էլ դրական հերոսի համար ապահովում է բարոյական հաղթանակը, որով և իր սերունդներին ապագա հաղթանակի, ապագա հավասարության հավատն է ներշնչում:

«Լինելով միշտ լուսամիտ, լավատես, բարուն, առաջադիմականին ծգտող ժողովուրդը շարունակ անդրադարձել է մարդու առավել մաքրագործմանը, կատարելագործմանը, երգիծանքի թիրախ դարձրել այն թուլությունները, արատները, որոնք խոչընդոտել են հասարակական կյանքի առաջընթացը»: Այդ արատներից են ծուլությունը, երկչոտությունը, բացբերանությունը, ժլատությունը, անինքնասիրությունը, անհեռատեսությունը, հավակնոտությունը, ապաշնորհությունը: Հեքիաթն անբաժան է գեղեցկությունից, նպաստում է գեղագիտական զգացմունքների զարգացմանը, առանց որոնց անիմաստ են հոգու ազնվությունն ու զգայունությունը մարդու դժբախտության, վշտի, տառապանքի նկատմամբ: Գեղեցկությունը բարոյական մաքրության, հոգնոր հարստության, ֆիզիկական կատարելության հզոր աղբյուր է: Գեղեցկության հետ երեխայի առաջին հանդիպումը տեղի է ունենում հեքիաթի միջոցով: Որպեսզի երեխայի մեջ ձևավորվեն գեղագիտական արժեքներ, նա պետք է ծանոթ լինի բնությանը, ճանաչի այն: Իսկ կրտսեր դպրոցական տարիքում բնության հետ երեխան ծանոթանում է հեքիաթի միջոցով: Կապույտ երկնքի խորությանը, աստղերի առկայծմանը, արշալույսի ն վերջալույսի վարդագույն ցուլքին, հողմաշունչ եղանակից առաջ բոսոր մայրամուտին, երկնային լագուրում կռունկների երամին և շատ այլ գեղեցկությունների երեխան հանդիպում է հենց հեքիաթի մեջ, և նրա սրտում ծաղկում է գեղեցկությունը: Ինչպես Սուխոմլինսկին է ասում. «Եթե երեխայի սրտում ծաղկի գեղեցկությունը, ապա երեխան աշխարհը կճանաչի ոչ միայն մտքով, այլև սրտով»: Այսինքն գեղեցկությունը և կենդանի միտքը կապված են միմյանց հետ, ինչպես արևը և ծաղիկները, եթե արևը ծաղիկներին ջերմություն և լույս է տալիս, որի շնորհիվ նրանք ծաղկում են, ապա երեխայի սրտում ծաղկած գեղեցկությունն էլ զարգացնում է նրա միտքը, ավելի է սրում ընկալումը, արթնացնում է ստեղծագործական միտքը, խոսքը հագեցնում անհատական ապրումներով: Գեղեցկությունն է այն հզոր ազդակը, որի շնորհիվ կատարելության հասավ մարդը:

«Մարդը մարդ դարձավ, երբ լսեց տերևների շրշյունը և ծղրիղի երգը, զարնանային առվակի խոխոջը և արտույտի արծաթյա զանգակների դողանջը ամռան անհատակ երկնքում, ծյան փաթիլների շրշյունը և մրրիկի ոռնոցը պատուհանի տակ, ալիքի փաղաքուշ ճողփյունը և գիշերվա հանդիսավոր լռությունը. լսեց և, պահելով շունչը, հազարավոր տարիներ լսում է կյանքի հրաշալի երաժշտությունը»: Քիչ չեն այն հեքիաթները, որտեղ մարդկային գեղեցկության մասին պատկերացման մեջ առաջին տեղը հատկացվում է հոգնոր գեղեցկությանը, մարդուի ներքին և ոչ թե արտաքին գեղեցկությանը: «Գեղեցկուհին և հրեշը» հեքիաթում, երբ երեխաներն առաջին անգամ հանդիպում են հրեշին, սարսափում են նրանից, ուզում են, որ նա մահանա, որ հանկարծ չվնասի գեղեցկուհուն: Բայց վերջում, երբ տեսնում են, թե նա ինչքան բարի է, կարծես, խղճում են նրան, իսկ հետո սիրում: Նրանց համար արդեն կարևոր չէ նրա արտաքին տեսքը, նրանք գմայլվում են հրեշի ներքին հոգու գեղեցկությամբ: Իսկ հեքիաթի վերջում, երբ գեղեցկուհին և հրեշը սիրահարվում են և միասին պարում, երեխաները, կարծես, չեն էլ սպասում, որ ահա կախարդանքը կկորչի, և հրեշը գեղեցիկ արքայազնի կվերածվի: Ճիշտ է, նրանք ուրախանում են, բայց այստեղ կարևորն այն է, որ երեխան գնահատել է իսկական գեղեցկությունը բարությունը:

Գեղեցիկի հանդեպ զարմանքը, հիացմունքը, ակնածանքը մանկության տարիներին այն տարրն է մարդկային հարաբերությունների, առանց որոնց աներևակայելի է իսկական դաստիարակությունը, մարդկային քաղաքավարության իսկական ձևավորումը: Հաշվի առնելով այս բոլոր նկատառումները, որոշեցի ինքս մի հետազոտություն կատարել: Վերցրեցի «Քաջ Նազարը» հեքիաթը ինքնուրույն ընթերցանության դասաժամի համար և սկսեցի հետազոտել, թե հեքիաթի

դասավանդման ժամանակ, երեխաների վարքն ինչպես է փոխվում. Որ մեթոդով է ավելի հեշտ յուրացվում հեքիաթը: Ես ընտրեցի հեքիաթի դասավանդումը հասցնել իր նպատակին դերերով խաղի միջոցով: Նշեմ, որ մինչև դերախաղը նախ հեքիաթը լուռ ընթերցել են, այնուհետև ընթերցել տրամաբանական դադարներով, ապա հեքիաթը ցուցադրել են էկրանին: Հաջորդ դասաժամին աշակերտները դերերով պատմեցին հեքիաթը: Ընտրվեցին դերերը: Երկու ժամ հեքիաթը ուսումնասիրելուց հետո, մեր դպրոցի դահլիճ հրավիրեցի մի քանի ուսուցչի և իրենց հասակակիցներին, աշակերտներս հեքիաթը խաղացին դերերով: Յուրաքանչյուր աշակերտ խորապես մտել էր իր դերի մեջ ու փորձում էր հնարավորինս լավ ու տիպիկ ներկայանալ: Խաղից հետո բոլորը ծափահարում էին իմ աշակերտներին: Մենք գնացինք դասարան և ակտիվորեն քննարկեցինք, թե նրանցից յուրաքանչյուրին ինչ տվեց հեքիաթը ու ինչ սովորեցին:

Երեխաները հասկացան, որ հեքիաթում մշակված է հավերժական թեման վախկոտ մարդու մասին, որը բախտի բերմամբ իշխանության է հասնում:

Մի քանի աշակերտ էլ նմանօրինակներ բերեցին, պարսավեցին ծուլությունը, վախկոտությունը, սին երազանքով ապրելը: Գովեցին աշխատասիրությունը, նպատակավաղցությունը: Վեճի դիագրամով համեմատեցին մարդու դրական և բացասական գծերը:

Մի իմաստուն ասել է. «Թույլ մարդը հրաշքի հույսին ապրով է, ու մի արասցե, եթե նրան ասես, թե քո վրա նստած ճանճին ինքդ քշիր, կդառնա աչքի գրողը»: Շարունակությանն արժի ավելացնել. «Քաջ նազարների թագավորությունում եթե մի ճանճի այդ մարդը բախտի բերմամբ, թե պատահմամբ սպանի, այդուհետ աշխարհքի կենտրոնում է, իսկ շուրջը ելած մարդիկ՝ նրա ծառաները: Ու քանի դեռ հանրությունը ծնում , սնում ու հանդուրժում է հենց այդ Նազարին, հեքիաթը շարունակվելու է: Էսպես էլ ապրում ենք մեր իրական հեքիաթում...

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրության առնված այս նյութն ավարտելով՝ եկել են հետևյալ եզրակացության՝

1. անչափ մեծ է հեքիաթի դերը երեխայի կյանքում:
2. կրտսեր դպրոցականների ուսուցման գործընթացում հեքիաթն ունի հսկայական նշանակություն: Այն հնարավորություն է տալիս բացահայտել երեխաների ընդունակությունները, նրանց մտածողությունը և ստեղծագործական երևակայության զարգացումը: Այս առիթով Սուխոմլինսկին նշել է, որ. «Որքան էլ մշուշապատ լինի երեխայի խելքը, այն թաքնված է ինչ- որ մի տեղ՝ ծածկի տակ: Հարկավոր է զգուշությամբ հետ տանել այդ ծածկը, և նրա տակից կառկայծի երեխայի խելքը»:
3. անհերքելի է հեքիաթի դերը կրտսեր դպրոցականների դաստիարակության գործընթացում՝ որպես մարդասիրական, բարոյական և գեղագիտական արժեքների ձևավորման ու զարգացման աննախադեպ միջոց: Այսպիսով, տեղին կլիներ հեքիաթը համեմատել այն սոսնձի հետ, որն իրար է միացնում անձնավորության ձևավորման համար անհրաժեշտ նախա- պայմանները՝ ազնվությունը, անկեղծությունը, բարությունը, մեծ ուժն ու հզոր կամքը: Հեքիաթը հնարավորություն է տալիս հասկանալ կյանքը, իրականությունը, որը բոլոր տեսանկյուններից է դիտարկվում՝ իր ողջ բազմազանությամբ՝ սկսած դպրոցական կոլեկտիվից, միասին լինելու հմտությունից, այն բանի ըմբռնումից, թե միասին ինչպես պետք է ապրել ու աշխատել: Ըստ այդմ՝ նա ձեռք է բերում կայուն բնավորություն՝ հիմնված ճշմարտության և մարդասիրական բարձր գաղափարների վրա, գեղագիտական արժեքների ձևավորման միջոցով կարողանում բարձր դասել հոգու գեղեցկությունը արտաքին գեղեցկությունից:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գյուլամիրյան Ջ., <<Երկխոսություններ ծնողների հետ>>, Երևան, Ջանգակ- 97, 2002թ.- 108 էջ
2. Գյուլամիրյան Ջ., <<Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա>>, Երևան, Ջանգակ-97, 2006թ.-328 էջ
3. Թումանյան, <<Ուսումնասիրություններ և հրապարակումներ>>, Երևան, 1983թ.-426 էջ
4. Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, 20-րդ դարի մանկավարժական տեսություններ, <<Ձեռնարկ մանկավարժների և ուսանողների համար>>, Երևան, <<Նոյյան տապան>>, 2005թ.- 405էջ
5. Հարությունյան Վ. <<Դաստիարակչական գաղափարները ժողովրդական հեքիաթներում>>, Երևան, 1959թ.- 152 էջ
6. Մուրադյան Ս., <<Սերունդների հետ միջտ նորանալով>>, 149 էջ
7. Ռոդարի Ջ., <<Ստեղծագործական երևակայության քերականություն>>, Երևան, <<Շաղիկ>>, 1995թ.-224 էջ
8. Սարգսյան Ս., <<Երգիծանքը հայ ժողովրդական հեքիաթներում և առակներում>>, Երևան, <<Հայաստան>>, 1975թ.-160էջ
9. Սարոյան Վ., <<Հեքիաթի ուսուցման նոր մեթոդներ>>, Նախաշավիղ, Երևան ,2008թ.-128 էջ
10. Սուխոմլինսկի Վ. Ս., <<Պավլիշի միջնակարգ դպրոցը>>, Երևան, <<Լույս>>, 1984թ.- 504 էջ
11. Սուխոմլինսկի Վ.Ս., <<Միրոս նվիրում եմ երեխաներին>>, Երևան, <<Լույս>>, 1977թ.-320 էջ
12. Նախաշավիղ 2008 4-5 էջ 68
13. Նախաշավիղ 2011 էջ 11
14. Ջ. Գյուլամիրյան <<Հայոց լեզվի մեթոդիկա>> էջ 169